

תוכן עניינים

עמוד

3	מבוא
5	המשתנה התלוי-הטיה כוללת
9	המשתנה הבלתי תלוי- שאלות רגישות דרכי התמודדות עם הטיית תשובה בשאלות
12	גישות
19	דיון סיכום ומסקנות
23	ביבליוגרפיה

פרק 1. המבוא

בשביל שתוצאות סקר תהיינה מדויקות, עליו להתבסס על מדגם מייצג של אוכלוסיית היעד, ולוודא שאין הטיה בתשובות לכל אורך הדרך. ישנם ארבעה סוגים עיקריים של טעויות בסקרים: טעות דגימה, טעות כיוון, טעות אי השבה וטעות תשובה. כל אחת מהטעויות האלו יכולה להתפתח לכדי הטיה אבל אין הכרח שייקרה כך. בעבודה זו נתמקד בהטיית אי השבה. טעות תשובה בסקר היא מצב שבו הנבדקים אינם עונים כשורה על השאלה שנשאלת. ישנן סיבות רבות לטעות תשובה: אי הבנת השאלה, בלבול של הנבדקים, עייפות, חוסר רצון למאמץ, חוסר תשומת לב ועוד. כמובן שטעויות מסוג אלו אינן בהכרח גורמות להטיה. נתאר לעצמנו נבדק הצריך להכריע בין שתי אפשרויות: אם חלק מהנבדקים הצביעו א' במקום ב' והאחרים ב' במקום א' אז טעויות התשובה מתקזזות ואין כאן הטיה. הטיית תשובה נוצרת כאשר הנבדקים ענו על תשובה מסוימת יותר מאשר על תשובות אחרות. הטיית תשובה שכיחה במיוחד בשאלות רגישות, במקרים כאלו הנבדק יעדיף לענות באופן לא כנה בכדי לא לחשוף מידע שמבין אותו או מאיים עליו (Grobes et al., 2009).

טורנג'ו ויאן (Tourangeau and Yan, 2007) מבחינים בין שלושה סוגים שונים של שאלות רגישות. הסוג הראשון של שאלות רגישות הוא שאלות הנתפסות כפולשניות בחברה שבה חי הנבדק. שאלות בנוגע להעדפות מיניות, רמת הבריאות או ההכנסה נתפסות כשאלות שהן טאבו או פרטיות ולכן הנבדק אינו מעוניין לענות עליהן. במקרים כאלו הנבדק פשוט לא מעוניין לענות על השאלה ולא בהכרח יטה את התשובה. הסוג השני של השאלות הן שאלות המהוות איום על הנבדק, כמו אובדן עבודה, מבוכה משפחתית או תביעה משפטית. כך לדוגמה שאלות בנוגע להתנהלות לא חוקית כמו אי תשלום מיסים הן דוגמה טובה לרגישות כזו. רק הסוג השלישי של השאלות הרגישות יכול להיתפס כרצייה חברתית, ואלו סוג השאלות שאותן נרצה לחקור במסגרת עבודה זו. רצייה חברתית יכולה להיות כתוצאה מחוסר רצון של הנבדק להודות בפני עצמו שהוא נוהג באופן שאינו רצוי בחברה, או שהוא לא מעוניין שהתנהגותו או דעותיו שאינם נחשבות נורמטיביות בחברה ואולי אפילו עברייניות ייחשפו בציבור (Paulhus, 1984). במקרה הראשון כמובן שכל צורת סקר תניב את אותה התוצאה שכן את הדברים בהם אין אדם מוכן להודות בפני עצמו אין דרך לשנות, אבל לרצייה החברתית מהסוג השני יכולה להיות השפעה על רמת האנונימיות של הסקר. האם ישנו הבדל בין סקרים שנערכים פנים אל פנים או מול מחשב. האם יש הבדל במקרה שבו המראיינים נוכח בחדר או יוצא מהחדר, בין סקר פנים אל פנים לסקר טלפוני. נסקור שורה של מחקרים בנושאים רגישים כמו התנהגות מינית, שימוש בסמים והתמכרות לסמים, שימוש באלכוהול, נושאים בריאותיים, תפיסות חברתיות כמו גזענות, עמדות פוליטיות ושאלות הצבעה בבחירות. נבחן סוגים שונים של הטיית תשובה בכיוונים שונים ובאילו מקרים אופייניים הטיית התשובה מובילה לדיווח יתר ובאילו לדיווח חסר. נסקור דרכים שונות להפחית את הטיית התשובה בשאלות רגישות: מעיצוב מבנה השאלון, אופן איסוף האינפורמציה, ניסוח השאלות ובהירות השאלות, הבטחת האנונימיות לנבדק בצורה מפורשת וכן הלאה. נבחן את הקשר בין הטיית אי השבה לבין הטיית אחרות ובמיוחד הטיית אי השבה, באילו מקרים הן תומכות אחת בשנייה ובאילו מקרים הן באות אחת על חשבון השנייה. ננסה לבחון בנוסף האם שינויים מתודולוגיים כמו שאלות פתוחות או סגורות משפיעות על רמת הדיווח על התנהגויות שאינן רצויות מבחינה חברתית כתשובה לשאלות רגישות.

שאלת המחקר היא: מה השפעת רגישות השאלות על הטיית תשובה?

משתנה בלתי תלוי: שאלות רגישות בסקרים

משתנה תלוי: הטיית התשובה בסקרים

פרק 2 - המשתנה תלוי – הטייה כוללת

. ישנם ארבעה סוגים עיקריים של טעויות בסקרים: טעות דגימה, טעות כיסוי, טעות אי השבה וטעות תשובה. כל אחת מהטעויות האלו יכולה להתפתח לכדי הטייה אבל אין הכרח שייקרה כך. ההטייה הכוללת היא שילוב של 4 ההטיות: הטיית דגימה, הטיית כיסוי, הטיית אי השבה והטיית נוצרת מעצם העובדה שאנו בוחרים מדגם מסוים מתוך האוכלוסייה ולעולם לא את כל האוכלוסייה. ניתן לצמצם את טעות הדגימה הן על ידי ביצוע דגימה הסתברותית שהיא דגימה אקראית ללא החזרה מתוך כלל אוכלוסיית המדגם, וכן על ידי הגדלת גודל המדגם. כאשר אין מקפידים על דגימה אקראית נוצרת הטיית דגימה. טעות כיסוי נוצרת כאשר האוכלוסייה הנסקרת אינה מכסה את כלל האוכלוסייה הנבדקת. כך למשל סקר טלפוני אינו מכסה את מי שאין לו טלפון. הטיית כיסוי היא מצב שבו טעות כסוי מטה את התשובות למשל במצב שבו דעותיהם של האנשים ללא טלפון מתפלגות באופן שונה מאשר דעותיהם של האנשים עם טלפון. טעות אי השבה היא מצב בו חלק מהנבדקים אינם מעוניינים להשיב על שאלות מסוימות או על כלל הסקר. הטיית אי השבה מתרחשת כאשר ישנו הבדל מבחינת הדעות או הנתונים בין המשיבים ללא משיבים. בעבודה זו נתמקד בהטיית אי השבה. טעות תשובה בסקר היא מצב שבו הנבדקים אינם עונים כשורה על השאלה שנשאלת. ישנן סיבות רבות לטעות תשובה: אי הבנת השאלה, בלבול של הנבדקים, עייפות, חוסר רצון למאמץ, חוסר תשומת לב ועוד. כמובן שטעויות מסוג אלו אינן בהכרח גורמות להטייה. נתאר לעצמנו נבדק הצריך להכריע בין שתי אפשרויות: אם חלק מהנבדקים הצביעו א' במקום ב' והאחרים ב' במקום א' אז טעויות התשובה מתקזזות ואין כאן הטייה. הטיית תשובה נוצרת כאשר הנבדקים ענו על תשובה מסוימת יותר מאשר על תשובות אחרות. הטיית תשובה שכיחה במיוחד בשאלות רגישות, במקרים כאלו הנבדק יעדיף לענות באופן לא כנה בכדי לא לחשוף מידע שמביך אותו או מאיים עליו (Grobes et al., 2009).

לנדרי (Landry, 2005) סוקר את בעיית הטיית הכיסוי בסין. באופן כללי סקרים נוטים לסקר את אותם אנשים שניתנים להשגה ומעוניינים להשתתף בסקר. לעתים קרובות הם נבחרים ממאגר של נסקרים שמאופייין בדרך כלל בדוברי השפה הרשמית, אנשים בעלי מעמד כלכלי, השכלה ומדעות חברתית גבוהים מהמוצע. בדרך כלל כתוצאה מכך ישנו תת-כיסוי של אוכלוסיות מסוימות, במיוחד של מהגרים, מיעוטים וחסרי דיור. ההגירה הפנימית הגבוהה בסין גורמת לכך שאנשים רבים שמהגרים מאזורים כפריים לאזורים עירוניים בניסיון לשפר את רמת חייהם אינם נמנים במסגרת האוכלוסייה הנסקרת מאחר שאינם רשומים כבעלי משק בית. ישנו מספר עצום של כ-140 מיליון אנשים כאלו שמהווים יותר מ-10% מאוכלוסיית המדינה, מה שגורם לכך שסקרים בסין הולכים ונעשים מוטים בשל הטיית כיסוי. במאמרו הוא מציע לסקר נבדקים באזור מסוים לא על סמך מרשמי אוכלוסין או רשימות נסקרים אלא על ידי GPS, ובכך להקטין את הטיית הכיסוי. במחקרו הוא מצא ששינוי שיטת הכיסוי היא דבר שניתן לביצוע, משיג כיסוי טוב יותר של האוכלוסייה ואף ישנו הבדל משמעותי בתוצאות בשיטה זו מאשר בשיטה המסורתית, מה שמראה שהיה כאן מקרה של הטיית כיסוי.